

לשאלת הסוציולוגיה היהודית בזמן הזה: האם הזרמים הקיימים כיום בעם היהודי מבטאים נכונה את המצב בשטח

בקיץ 2006, כשבוע לפני מלחמת לבנון השנייה, הזדמנתי לפסטיבל ללימודי יהדות בקיבוץ כפר בלום ושם הנחתי פאנל מטעם ארץ אחרת שנושאו היה "הטקסט המכונן את זהותי". בפאנל השתתפו בין השאר, פרופ' תמר רוס והמשורר, העורך ופרשן התנ"ך, בארי צימרמן. תמר רוס ספרה לקהל כי הטקסט שהשפיע עליה יותר מכל הוא תפילת "מודה אני" הנאמרת לפי הקאנון היהודי כשמתעוררים בבוקר, שכן אביה היה שר לה תפילה זו כל בוקר כשהיה מעיר אותה. בארי צימרמן סיפר כי טקסטים של ברנר שהיו יקרים עוד לאביו הם שהשפיעו עליו יותר מכל ובתקופה מסוימת בחייו הוא הטמין בתוך המזוזה שבפתח ביתו טקסטים של ברנר במקום אלה המסורתיים.

גם אני השתתפתי בפנל ההוא וסיפרתי על ההשפעה העצומה שהיתה לספרי ילדים מסוימים על זהותי וציינתי בעיקר את "אוהל הדוד תום" של הארייט ביצ'ר סטואו ואת ספריו של סופר הילדים הגרמני אריך קסטנר. האמת היא שאני חושבת שקראתי את אורה הכפולה ואת פצפונת ואנטון עשרות פעמים ומן הסתם אני מסוגלת לצטט מתוך ספרים אלה קטעים שלמים שנצרכו בנשמת.

אני מטריחה אתכם בסיפור הלכאורה צדדי הזה כיוון שהנושא הזה, "הטקסט המכונן את זהותי", פנל שהתגלגל מאוחר יותר למדור ב"ארץ אחרת", גרם לי לתהיות רבות על אודות האופן שבו טקסטים כתובים מעצבים את הנפש האנושית ומשפיעים על זהותה.

אני מבקשת להתעכב על ספריו של אריך קסטנר. ספרים אלה, המשרטטים הוויה מסוימת של החיים בגרמניה לפני מלחמת העולם השנייה, מתארים בפני הקורא בן המאה העשרים ואחת עולם שאיננו קיים עוד. לכאורה, המאורעות והדמויות המופיעים בספרים אלה הם עדיין בגדר דמויות אפשריות במציאות הגרמנית העכשווית. בפועל, ספרים אלה מכילים רכיב של תום אנושי שאיננו יכול להיות חלק מספרות ילדים גרמנית הנכתבת בדור הזה. העולם של אריך קסטנר היה ואיננו עוד. ספרי אריך קסטנר המתורגמים שוב ושוב לשפה העברית ולשפות נוספות הם גלעד זיכרון לתרבות אבודה. התרבות הגרמנית העכשווית, גם אם היא מנסה לשחזר את "הנורמליות הגרמנית" מלפני 80 שנה, איננה מסוגלת לעשות כן.

את ראשית דברי מיקדתי בספרי קסטנר, כדי להרחיק את עדותי ולהפוך את טענתי לבהירה יותר. טענתי היא שכפי שהגרמנים אינם יכולים לדלג על

התהום הזהותית שפערה בחייהם מלחמת העולם השניה כך גם אנו, בני העם היהודי, איננו יכולים לעשות כן.

*

לפני מאה שנים בדיוק, ב-11 ביולי 1912 היו בעולם כשבעה עשר מיליון יהודים. ב-11 ביולי 1912 מלחמת העולם הראשונה עוד לא פרצה, ועשרות אלפי היהודים שעתידים היו להילחם בצבא הקייזר הגרמני לא שיערו בליבם שתוך שנים ספורות הם יהפכו להיות האויבים הגרועים ביותר של האומה הגרמנית. רוב בניינו ומניינו של העם היהודי, למעלה מעשרה מיליון איש, התגורר באירופה; כמיליון וחצי יהודים כבר היגרו לאמריקה; במדינות ערב חיו כשמונה מאות אלף יהודים, ובארץ כמה עשרות אלפי יהודים.

לפי הנתונים של הדמוגרף פרופ' סרגיו דלה-פרגולה, בעולם כיום חיים כ-13 מיליון יהודים וביניהם: בין מיליון לשני מיליון יהודים אורתודוקסים, כ-6 מיליון יהודים מחויבים השייכים לזרם הרפורמי, הקונסרבטיבי, התרבותי-חילוני, המסורתי ועוד. ישנם כ-4 מיליון יהודים שהוא קורא להם "יהודים נוסטלגיים", דהיינו – שהם זוכרים תכנים יהודיים מהבית, אך ילדיהם כבר אינם חשופים לתכנים אלה והשאר - הם יהודים לפי מוצאם, אך אין לעובדה זו משמעות בחייהם.

למרות השינויים הכבירים שפקדו את העם היהודי במאה שנים אלה, החלוקה הפנימית שאפיינה אותם אז נשארה תקפה במידה רבה עד עצם היום זה, לפחות מבחינה סוציולוגית. יהודים חילוניים, יהודים אורתודוקסים, יהודים חרדים, יהודים רפורמים, יהודים מסורתיים וקונסרבטיביים, יהודים בלתי משויכים. המאבקים המרים שאפיינו את הוויכוח הפנים יהודי לפני מאה שנים באירופה עודם חיים עמנו בעוצמה. הבעיה היחידה היא שהמציאות שבה נולדו הוויכוחים האידאולוגיים המרים האלה השתנתה באופן קיצוני. ליתר דיוק, המציאות שבה נולדו הוויכוחים האלה אינה קיימת עוד.

לדוגמה: הרעיונות שצמחו בתנועה הרפורמית בדבר הצורך לבטל את יחודו הלאומי של עם ישראל, והצורך להתרכז בהפצת ערכי התבונה והמוסר האוניברסליים בעולם רחוקים כיום מן המציאות הלאומית. הרעיונות החרדיים שדגלו בהיבדלות מוחלטת מן התנועה הציונית החילונית נראים מופרכים כיום יותר מאי פעם. החילוניות היהודית נמצאת כיום במשבר ערכי חמור ותהליך דומה, גם אם מסיבות אחרות, מאפיין גם הציונות הדתית. הדבר שלא השתנה מספיק למרות כל אלה הוא האמוציות הסוציולוגיות שעל פיהן מנהלים אך בעיקר לא מנהלים את השיח הלאומי.

היהודים שנותרו לאחר השמדת למעלה מחצי מיהודי אירופה, ובעיקר הממסדים הטוענים שהם מייצגים אותנו, עודם ממשיכים בוויכוחים מרים, כאילו אפשר באמת להמשיך מן המקום שבו היינו כולנו לפני מאה שנים. כאילו האדמה החדשה שעליה כולנו צועדים היא עדיין זו הישנה. כאילו החילוניות והדתיות, החרדיות והרפורמיות שנולדו על אדמת אירופה עודן אוחזות בנו באופן המוחלט והשלם שבו הן אחזו בנו אז. כאילו הטקסטים של מחוללי התנועה הרפורמית, האורתודוקסית, החילונית שנולדו במציאות שבה העם היהודי היה עם שלם עדיין מסוגלים לפענח עבורנו את אופי המאמץ התרבותי הנדרש כעת.

בראשון בספטמבר לפני מספר שנים קמתי מוקדם בבוקר כדי להכין את כל שדרוש לילדי ביומם הראשון בבית הספר. פתחתי את הרדיו ושמעתי את תוכניתו הידועה של איזי מן "היום לפני כך וכך שנים". לפתע שמעתי את השגריר של אנגליה מודיע בקולו כי בשל פלישת גרמניה לפולין We're in state of war with Germany. למרות שזה היה יום חם חשתי בגל של קור. אמרתי לעצמי שברגע שבו האיש הזה מדבר, ברגע הזה, הקרוב כל כך, הם עוד כולם היו בחיים. מכאן נולדה תחושתי העמוקה שמבחינה היסטורית אנחנו רק ביציאה מחדר מיון.

החלל הרב-ממדי שהותירו היהודים האירופים שהושמדו מחלחל לאיטו אל תוך התודעה הלאומית. השואה היא אירוע המשנה סדרי עולם, בסדר גודל של יציאת מצרים. קיר ברזל מפריד בין הקיום היהודי לפני ואחרי השואה. בין אם נרצה ובין אם לא נרצה, אנו יהודים חדשים. זהותנו הלאומית והאנושית גזורה מחדש מכוח האירועים המחרידים שאירעו לבני עמנו במהלך מלחמת העולם השנייה.

השואה כל כך קרובה אלינו, והחיים של כה רבים מאיתנו עדיין צרובים באופן אישי כל-כך בחותמה, עד כי הפרספקטיבה הלאומית טרם עיכלה את דמותו השונה באופן קיצוני של היהודי שנולד לאחריה. לנו, היהודים שנולדו לאחר השואה, אין שום יכולת להבין את דמות הקולקטיב היהודי שהיה קיים לפני אושוויץ. עבורנו השואה היא חלק מרכזי ומהותי מן הזהות היהודית שלנו. משום כך אנו מצויים בראשיתו של דיון בסוגיה כבירה: השפעת ההיעדר של היהודים האירופיים על חיי היהודים שנותרו בחיים: הניצולים העדים; בני המשפחות שלא חוו את השואה על בשרם, אלא רק מכלי שני; הנכדים, הנינים; העם, התרבות, התורה, הנפש - הפרטית והלאומית. 73 שנה לאחר התחלת השואה, אנו מתחילים להיות מסוגלים להתבונן בחלל שהיא הותירה בחיינו, ולקלוט כי עץ שרוף אנחנו. גם אם נתכסה ביעלוע, שכבת האפר תישאר עמנו ותדרוש מענה, עד דור אחרון. השואה היא הטבעה שאינה ניתנת למחיה בזהות הלאומית היהודית. או, כפי שניסחתי את זה

קודם, שינוי קיצוני. אל השינוי הקיצוני הזה צריך להוסיף את השינוי הקיצוני של הקמת מדינת ישראל ואת תהליך קיבוץ הגלויות שאנו נמצאים בעיצומו.

*

כמובן שאנו עדיין עם התנ"ך, ועם התלמוד, ועם המשנה, ועם הקבלה, ועם הספרים הרבים שנולדו וראו אור באלפי השנים האחרונות, ובתוכם ספרים חשובים מאוד שראו אור גם במאה השנים האחרונות. אבל, האם הספרים המכונים הללו יפענחו עבורנו את אופי המאמץ הלאומי-תרבותי שאנו נדרשים לו כעת? האם יש בכוחם של נביאינו, חכמינו, פרשנינו, וסופרינו הציוניים – כולם זיכרונם לברכה – לפתור את המצב התרבותי-רוחני-זהותי העכשווי? האם העלה מי מהם בדעתו, את עוצמת האירועים שעתידיים היו לפקוד את העם היהודי במאה העשרים, את גיוונם, את עושרם, את תהומותיהם ואת פסגותיהם?

העם שלנו משופע בחכמים נדירים בתבונתם, ביכולת הראייה שלהם, ביכולת הניתוח, החיזוי, הפרשנות ועוד. היו רבים שחזו מתהומות נפשם חלקים מן המציאות העתידית של העם, אבל איש לא השכיל לראות את התמונה כולה. והנה, היא מונחת לפנינו, כמו כתב חידה קשה במיוחד, הדורש פיצוח נדיר וגאוני.

לעיתים נדמה לי כי המפגש של היהודים עם המודרנה מהדהד את המפגש המקראי של יעקב עם עשיו. כשיעקב מתכונן אל המפגש המסוכן ההוא, הוא מחלק את משפחתו למחנות כדי שיישאר מחנה לפליטה למקרה שאופציית התסריט הגרוע ביותר תתממש במציאות.

אנחנו כולנו, החיים פה היום, אנו בוגרי ההתממשות של האופציה הגרועה ביותר. האם אנו באמת יכולים להרשות לעצמנו להמשיך בוויכוחים המרים שאפיינו את הזרמים בעם שלנו לפני מלחמת העולם השנייה? האם הממסדים של הזרמים השונים בעם היהודי וההנהגות שלהם מתמודדים עם המשבר הזהות הנובע מהתמשכותו של המצב המפורד שבין היהודים לבין עצמם ומבינים לעומק את המחיר הבלתי נסבל שהפרוד הזה יוצר? ואולי הזרמים הפועלים כיום בעם היהודי אינם אלא ביטוי להתמסדותו של עולם הוויכוחים הישן, זה שהיה קיים לפני מאה שנה, שמונעים רבות מתוך החרדה הנובעת מן ההכרח להיפרד מן העולם שהיה וליצור באופן פוזיטיבי עולם תוכן משותף ליהודים שנותרו בחיים?

ובמילים אחרות: מהו הדבר שצריך לעשות עכשיו ברמה התרבותית הלאומית כדי שנצליח להיות נאמנים לצוואה הקדושה שהופקדה בידינו: להמשיך, ובעיקר - להמשיך יחד.

*

נולדתי בסנטיאגו דה-צ'ילה להורים דתיים שנולדו בגרמניה, ושברחו כילדים לפני השואה: אבי, פליקס ארליך, זכרו לברכה ואמי חנה פרידלנדר ארליך, תיבדל לחיים ארוכים, הנמצאת כאן עמנו היום. עלינו ארצה כשהייתי בת 12. בגרתי בחינוך הממלכתי-דתי והלכתי לצבא במסגרת גרעין נח"ל של בני עקיבא. עבדתי כעיתונאית ב"נקודה" ואחר כך כעורכת עיתון הילדים הדתי "אותיות". הרצח של יצחק רבין ערער את זהותי המגזרית וגרם לי לצאת למסע שנועד להבין מיהם בני עמי העכשוויים, ומה הם חושבים ומבינים על מצבנו כיום. החלטתי שאעבוד עם אנשים שלא באו מהמגזר שלי, ושלא ארחם על עצמי ואבדוק את החינוך שקבלתי ואת עולם האמונות שבו בגרתי - בסכין. רציתי שגם האנשים שיעבדו איתי יהיו מוכנים לבדוק את החינוך שלהם ואת אמונותיהם באותה דרך חסרת רחמים. חשבתי שאי אפשר לעבור לסדר היום על רצח של ראש ממשלה, ושמוכרחים להיכנס לעובי הקורה של הנושאים הקשים ביותר והמכאיבים ביותר. היום אני יודעת לומר שמה שקרה לי באופן אינטואיטיבי הוא תהליך ארוך שבו החשיבה המגזרית פינתה מקום לחשיבה לאומית.

*

אחת הסיבות שהניעו אותי לצאת מן המגזר ולחפש בעלי ברית חדשים, היתה הרגשה שהלכה והתעצמה שאינני מסוגלת לנהל שיח מתקבל על הדעת עם הגורמים הקיצוניים במגזר שממנו באתי. איך שלא סובבתי את הדברים, כמה שלא הייתי משכנעת ומגובה בטיעונים הגיוניים, היתה קבוצה חשובה ומשמעותית של אנשים שלא זזו מעמדתם אפילו מילימטר אחד. זה היה מתסכל ומייאש וזה מילא אותי בהרגשה של חוסר אונים. יום אחד החלטתי שאחפש אנשים אחרים לדבר איתם. כך יצאתי לדרך ארוכה, שאני נמצאת רק בראשיתה.

העבודה במשך שנים ארוכות בארץ אחרת, ההאזנה העקבית לאנשים מקבוצות שונות מאד בעם היהודי (וגם מחוץ לעם היהודי, אבל זה לא עניינו הערב) הביאה אותי למסקנה שאני סבורה שהיא מרחיקת לכת:

לשרטט את הציור שלי

הבנתי שלעיתים קרובות בעלי הברית שלי נמצאים בכלל במגזרים אחרים של העם ושהפער ביני ובין קולות הקצה של המגזר שאני באה ממנו הוא הרבה יותר גדול מאשר הפער ביני לבין כל אותם "אחרים" הקרובים לדעותי, אך נמצאים במגזרים אחרים מכוח הסוציולוגיה ההיסטורית שלנו. הבנתי שבעצם,

במרכז העם היהודי ישנו ציבור גדול מאד של אנשים שרוצים להפסיק את הקרע המחרב את חיינו הלאומיים, אנשים שהמאפיין העיקרי שלהם הוא שהם מוכנים להתפשר בנושאים מרכזיים – על מנת שיהיה לנו עתיד משותף.

לתופעה שאני מציינת כאן יש ביטויים שונים, אך לא אכנס אל שלל מופעיה. אתן רק מספר דוגמאות לקיומה. אני רוצה להדגיש כי בחוץ לארץ מתקיימת החלוקה היהודית בצורת זרמים דתיים שונים ובארץ עיקר החלוקה היא ברמה המגזרית, כשלזרמים הליברליים יש בחוץ לארץ נוכחות בעלת השפעה עצומה ואילו בארץ יש לאורתודוקסיה השפעה גדולה יותר מאשר לזרמים הליברליים. עם זאת, כוחו של הציבור החילוני בישראל היא עדיין בעל משקל סגולי גבוה במיוחד.

ולעצם הענין:

לפני מספר שנים הפקנו גיליון של ארץ אחרת שנקרא "זהויות במעבר". אני רוצה להקריא חלק ממאמר המערכת של הגיליון ההוא המתאר בקצרה את התופעה החברתית תרבותית שאותה סיקר הגיליון.

"ביקשנו לתת ביטוי לתהליך הרוחש מתחת לפני השטח והצובר, לדעתנו, תאוצה ועוצמה: תהליך ההשתנות והמעבר של ההווה הישראלית והיהודית מזהות קשיחה וסקטוריאלית לזהות חדשה, שאינה מגובשת לעת-עתה.

חלק ניכר מן הדוברים והדוברות בגיליון השתייכו בעברם לקבוצה מובחנת בחברה ונדדו ממנה, אך לא השלימו את מהלך הנדידה. דהיינו, הם לא "נחתו" בעולם שמנגד. מצד אחד הם אחוזים בעברם, ומצד שני הם אחוזים בשינוי שעשו. היחידים הדוברים בגיליון הם במידה רבה נציגים של קבוצה אנושית גדולה מאוד, החשים געגועים למה שהם מכנים "מלאות החיים הישראלית", שצריכה להכיל בו-בזמן קודש וחול, גופניות ורוחניות, לאומיות וצדק. כמו בפתרון כתב חידה, מובילים אותנו הכותבים והמראיינים אל תוך הניסיון האישי שלהם, ומאפשרים לנו להבין באמצעותו רובד שנסתר מהעין הציבורית. ההבנות הללו יקרות בשל כנותן, וכן מפני שרבות מהן נקנו במחיר של שבר אישי קשה.

"שנים ארוכות הייתה הבמה הישראלית הציבורית שייכת לעולמות של קצוות: חדים, ברורים, נטולי ספק. עידן שלטון הקצוות בחברה הולך ומסתיים, ועמו נולדת ההכרה המהוססת בדבר שינוי כלשהו שהעת בְּשָׁלָה לו, אך הוא טרם בא". סוף ציטוט.

תופעת בתי הספר המשותפים לדתיים וחילוניים, תופעת בתי המדרש המשותפים, תופעת המכינות הקדם צבאיות המשותפות, כל אלה הם בעיני ביטויים ראשוניים להיווצרותו של ציבור ישראלי ויהודי מרכזי, כזה שרוצה לשאת בעול רקימתו הראשונית של תהליך התאוששות לאומי, שאנו רחוקים מאד מלהתחיל בו, למרות תחושות העוצמה שמאפיינות ציבורים מסוימים

בחברה הישראלית ובעם היהודי. לעניות דעתי, המחאה החברתית הגדולה שחווינו בקיץ שעבר היא גם ביטוי ראשוני ומהוסס לרצון המפעם בקבוצות גדולות של החברה ליצור סדר יום משותף כלכלי אך בעיקר זהותי וערכי המבטא את הרוח הנבואית שפיעמה במנסחי מגילת העצמאות שניזונו ברמה הרוחנית מכתביהם של נביאי ישראל.

בעקבות מסעות מסוימים שערכתי בעולם היהודי אני רוצה לספר שנתקלתי בציבור גדול מאד של יהודים ששותף לתחושות אלה והוא מבקש את היחד הלאומי. אנשים רבים, בעיקר צעירים, מואסים במגזריות היהודית, בין זו הדתית ובין זו החילונית ומבקשים לשלב בין עולמות בדרכים יצירתיות ומגוונות. אירועים כמו "לימוד אנגליה" שאליו מגיעים כל שנה אלפי צעירים יהודים מכל רחבי אירופה ושאר אירועי "לימוד" ברחבי העולם היהודי מספרים סיפור על הרצון להתקבץ, להיות יחד ולשנות את הנטייה היהודית העתיקה להתבדל ולהיפרד לא רק משאר בני המין האנושי אלא בעיקר מבני עמך שלך.

*

"ארץ אחרת", הדו-ירחון שהקמנו באוקטובר 2000 נועד ליצור במה שתניע תהליך ראשון של דיאלוג בין הקבוצות השונות בחברה הישראלית ובעם היהודי. במשך 12 שנות הופעתו של המגזין, אנו מפיקים גיליונות נושא שמטרתם היא לגרום לקורא לדעת הרבה על הנושא שבו עוסק כל גיליון. זהו עיתון שנוסע במהירות של 2000 קמ"ש נגד כיוון הרוח: המאמרים המתפרסמים בו הם ארוכים, מעמיקים ותובעים ריכוז ומחשבה. המערכת של המגזין היא מגוונת ביותר ושותפים בה אנשים מכל המגזרים בחברה הישראלית. אנו מפיקים גיליונות על אודות המגזרים הישראליים השונים ועל הקבוצות השונות בעם היהודי: מה כואב להם, מה החלומות שלהם ומה הערכים שלהם. כמו כן אנו מטפלים בשלל נושאים קיומיים שתקשורת הרייטינג איננה מטפלת בהם משום שהם נחשבים בעיניה כנושאים משעממים.

אחת המסקנות שאליהן הגענו במהלך שנות עבודתנו היא שהחברה הישראלית והעם היהודי סובלים מזה תקופה ארוכה מתהליך מסוכן שנקרא "הפרטת התודעה". משמעותו של התהליך הזה היא שבני אדם, ובהם אנשים הנחשבים לדמויות

מנהיגות של החברה והעם, נוהגים לנתח את המציאות של העם בדור הזה באופן סקטוריאלי, או להתבונן בחלקי מציאות ולעצב את היחס לסוגיות מרכזיות בחיינו באמצעות אותה ראייה חלקית.

אחד הכשלים הגדולים שהחברה הישראלית והעם היהודי מתמודדים עמו הוא העדר מחשבה לאומית מארגנת, (ובישראל גם מחשבה אזרחית מארגנת), הלוקחת בחשבון את כל הקבוצות ואת רוב הבעיות המרכזיות שהחברה צריכה להתמודד איתן. העדר זה גורם למצבים כאוטיים, והחמור שבהם הוא מדיניות ממשלתית ולאומית הפועלת באופן מזדמן ולפי סוגיות אד-הוק, והעצמתן של קבוצות בעלות כוח כלכלי או פוליטי, שסדר היום הרחב של החברה איננו מעניין כלל. סדר יום לאומי ברור, להוציא סדר היום הישרדותי, איננו בנמצא.

לעיתונות המסחרית הפועלת על-פי סדר היום הכלכלי והערכי הגלובלי יש תפקיד עצום ביצירת החלל הזה, שכן מבחינתה סדר היום המרכזי הוא כזה המניב תוצאות כלכליות משביעות רצון. העובדה שזוהי העיתונות היחידה בשטח מערערת במשך שנים את היכולת הציבורית הרחבה להבין מהו אופי האתגרים הפנימיים שעימם צריכה החברה להתמודד.

אי-קיומן של במות עיתונאיות איכותיות ישראליות ויהודיות המבטאות עמדות ערכיות מרכזיות שאינן שבויות בערכי הרייטינג והמסחור הוא בגדר אסון לאומי רב-ממדי. אי-אפשר להניח כי שיקולי רווח והפסד כלכליים מסוגלים לאמוד את עומק ההפסד הנגרם לאפשרות שגשוגו ולעמידו של העם היהודי ממצב נמשך זה.

העבודה בארץ אחרת גרמה לי להבין שדרושה עבודה תרבותית וחברתית אדירה כדי לצאת מן המיצר שאנו כעם וכחברה מצויים בו. אי אפשר לפתור את מצוקות העם היהודי ברגע זה מתוך עמדה מגזרית, ותהא זו אמיתית ומקודשת בעיני נושאים ככל שתהיה. לא כוח מגזרי צריכים אנו, אלא כוח על מגזרי ועל זרמי. גם אם חלקים מסויימים של העם היהודי מתעבים אלה את אלה אין לנו בררה אלא להכיר בכך שאלה היהודים היחידים שיש לנו. פעם היו לנו יהודים אחרים, אך הם אינם עוד. הגעגועים לעולם שחרב יוסיפו ללוות אותנו עד קץ הדורות, אך געגועים אלה אסור שיסתירו מאיתנו את האחריות הרובצת לפתחנו והיא לקחת אחריות על המציאות הלאומית העכשווית.

תהליך רקימתו של ציבור ישראלי ויהודי מרכזי, שבניו ובנותיו מגיעים מכל הזרמים והמגזרים; ציבור שאיננו חושב ואיננו פועל באופן סקטוריאלי; שמוכן לדיאלוג ולפשרות מרחיקות לכת; ציבור שמוכן לנסח ערכי ליבה משותפים שיביאו לחידוש הברית שבין היהודים לבין עצמם; ציבור שמוכן ללמוד את המציאות הרב ממדית של העם היהודי ברגע זה, לקחת עליה אחריות ולא לנסות ולכלוא אותה בפרמטרים שהיו נכונים לעם היהודי בעברו האירופי היא לא רק עניין אפשרי – אלא דבר שכמהים לו יהודים בכל מקום ואתר.

אני מבקשת לומר מילה של קריאת כיוון על אודות אופי התוכן של המאמץ הנדרש: המאה העשרים עקרה את היהודים מהמקומות שבהם חיו מאות ואף אלפי שנים וזעזעה תכנים יסודיים של הגדרה עצמית, של זהות ותרבות שאפיינו את הכלל היהודי לפני מלחמת העולם השנייה. לא הכל אבד, אך כה הרבה אבד. עמנו הוא אלוף העולם בהענקת משמעות מאוחרת לחוויות כאוטיות. גם הפעם לא נימלט מן ההכרח הקיומי הזה, שכן בו תלוי כל עתידנו התרבותי והלאומי. אני רוצה להציע כי נשקיע

את מיטב כוחותינו בשיקום היחסים בין בני האדם. למיטב שיפוטי, השואה היא אירוע שבו היחסים בין בני האדם הגיעו לשפל הגדול ביותר. הנאצים בקשו למחוק את צלמו של האדם מִישראל, והדרך היחידה להתאושש מן המזימה הנוראה הזאת היא להשקיע את מיטב כוחנו בשיקום היחסים בין בני האדם באשר הם: בתוך העם היהודי ומחוצה לו; בין הזרמים השונים, ובין המגזרים השונים; בין נשים לגברים, בין הורים לילדים, בין אחים, בין זרים לשייכים, בין בריאים לחולים ועוד. לא שפה של זכויות היא זו הדרושה לנו, אלא שפה של חובות היוצרת את המחוייבות האנושית שלנו אלה כלפי אלה בכל הרמות של הקיום האנושי.

משפחת אברהם, יצחק ויעקב ספגה מכה אדירה בדורות האחרונים. כדי להתחיל להתאושש היא זקוקה לכל ילדיה תחת קורת גג משותפת, כשכולם רצויים, מכובדים, ונשמעים: כפי שאנו כיום ולא כפי שהיינו פעם; כפי שאנו במציאות ולא לפי הפנטזיה של זרם או מגזר כזה או אחר.

טקסטים חדשים דרושים לנו. כאלה שיגשרו בינינו לבים עצמנו ויתאימו את המחשבות והאמונות שלנו לאתגר הממשי שבפנינו אנו ניצבים.

כלל ישראל איננו אות מתה.

.....
בדברי האחרונים אני רוצה להודות במיוחד למספר אנשים שבלעדיהם לא הייתי מגיעה עד הלום. לגלית בינט, המנהלת של ארץ אחרת, ולנעמה צפרוני עורכת המשנה של העיתון. עבודתנו המשותפת ארוכת השנים, מלאת המהמורות ורבת האתגרים האינטלקטואליים, הכלכליים, האישיותיים ובכלל היא סאגה אנושית מופלאה, מרתקת ומסעירה שראויה לסיפור מצד עצמה.

אני רוצה להודות מעומק הלב גם לאיה לנג, המפיקה של ארץ
אחרת, לערן צירמן, המעצב הגראפי, לכל אנשי העמותה
והמערכת, לכל הקרנות שתומכות בנו, (כשהן תומכות בנו) ולכל
חברי ורעי, ובני משפחתי שבאו לכאן היום לשמוח עמנו.

מילותי האחרונות יהיו לבני ביתי: לילדי האהובים וליאיר שלי,
התומכים, האוהבים, המאמינים והמחזקים. כל שעשיתי היה רק
בזכותכם.